

Date: 1st April-2025

**IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARNI MAISHIY TEXNIKA
TA'MIRLASH KASBIGA YO'NALTIRISHDA AMALIY
MASHG'ULOTLARNING ROLI**

Kengashev G'ayrat Mardiyevich

Respublika imkoniyati cheklangan shaxslar uchun ixtisoslashtirilgan maxsus
texnikum Ishlab chiqarish ta'lim ustasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan o'quvchilarni maishiy texnika ta'mirlash kasbiga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlarning o'rni va ahamiyati yoritilgan. Amaliy mashg'ulotlarning bosqichma-bosqich tashkil etilishi, ishlab chiqarish ta'lim ustasining kasbiy yondashuvi, moslashtirilgan texnik sharoitlar, o'quvchilarning individual xususiyatlariga qarab metod tanlash zarurati haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, o'quvchilarning psixologik qo'llab-quvvatlanishi, ularning ijtimoiylashuvi, mustaqil ishlashga tayyorlanishi va jamiyatga moslashuvi jarayonlarida amaliy darslarning tutgan o'rni tahlil qilingan. Maqola o'z ichiga metodik tavsiyalarni ham olgan bo'lib, ishlab chiqarish ta'lim ustalari uchun amaliy qo'llanma vazifasini o'tashi mumkin.

Kalit so'zlar: imkoniyati cheklangan o'quvchilar, maishiy texnika, kasbga yo'naltirish, amaliy mashg'ulot, ishlab chiqarish ta'lim ustasi, inklyuziv ta'lim, moslashtirilgan o'quv muhiti, texnik ko'nikmalar, ijtimoiylashtirish, kasbiy kompetensiyalar.

Bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — imkoniyati cheklangan o'quvchilarning bilim olish, kasb-hunar egallash va jamiyatga faol integratsiyalashuvini ta'minlashdir. Bu yondashuv xalqaro miqyosda inklyuziv ta'lim deb nomlanadi va har bir insonning imkoniyatidan kelib chiqib teng ta'lim olish huquqini ilgari suradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-dekabrda "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi qonunida ham ushbu qatlam vakillarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularni kasb-hunarga o'rgatish va mustaqil hayotga tayyorlash ustuvor vazifa sifatida belgilangani bu sohaga bo'lgan e'tiborning dalilidir.

Shu nuqtai nazardan qaralganda, imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun ixtisoslashtirilgan maxsus texnikumlarda kasb-hunar ta'limini tashkil etish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, **maishiy texnika ta'mirlash yo'nalishi** bu o'quvchilarning hayotiy ehtiyojlariga yaqin, o'zlashtirilishi nisbatan sodda, iqtisodiy jihatdan foydali va real hayotda keng qo'llaniladigan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu kasb o'quvchilarda nafaqat texnik ko'nikmalarni shakllantiradi, balki ularda mehnatga bo'lgan munosabatni, mustaqil ishlash malakalarini, o'ziga bo'lgan ishonchni, oilaviy va jamiyat oldidagi mas'uliyat hissini tarbiyalaydi.

Mazkur yo'nalishda o'quvchilarning kasbga bo'lgan munosabatini shakllantirishda, nazariy bilimlarini hayot bilan bog'lashda, amaliy faoliyatga yo'naltirishda **amaliy mashg'ulotlar alohida o'rin tutadi**. Ayniqsa, ishlab chiqarish ta'lim ustasining o'quvchilarga bevosita tajriba asosida ko'rsatgan ishlari, real texnik nosozliklarni hal qilish

Date: 1st April-2025

jarayonida o'rgatilgan ko'nikmalar ularning kasbiy shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Amaliy mashg'ulotlar nafaqat texnik bilimlarni singdirish vositasi, balki imkoniyati cheklangan o'quvchilarning ijtimoiylashuvi, o'zini foydali inson sifatida his etishi, teng huquqli fuqaro sifatida mehnat bozoriga kirib borishida tayanch omil sifatida xizmat qiladi. Ular bu orqali hayotga amaliy tayyorgarlik ko'radi, o'z salohiyatini yuzaga chiqarish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ishlab chiqarish ta'limi ustasining kasbiy yondashuvi. Imkoniyati cheklangan o'quvchilar bilan ishlashda ishlab chiqarish ta'limi ustasining roli nafaqat bilim beruvchi, balki **tarbiyachi, motivator va psixolog** sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ustadan doimiy sabr, empatiya, individual yondashuv va texnik ko'nikmalarning sodda va tushunarli ifodalanishi talab etiladi. O'quvchilar bilan ishonchli muloqot, ularning har bir muvaffaqiyatini tan olish va rag'batlantirish darsning samaradorligini oshiradi.

Amaliy mashg'ulotlarning metodik bosqichlari. Maishiy texnika ta'mirlash bo'yicha o'rgatish jarayoni aniq rejalashtirilgan, bosqichma-bosqich yondashuv asosida tashkil etilishi zarur. Odatda quyidagi bosqichlar asosida olib boriladi:

➤ **Tanishuv va motivatsiya bosqichi** – O'quvchilarga maishiy texnikaning kundalik hayotdagi ahamiyati haqida ma'lumot beriladi. Texnik vositalarning ichki tuzilishi, vazifasi, xizmat muddati, keng tarqalgan nosozliklar haqida tushuncha shakllantiriladi.

➤ **Nazariy va vizual tushuntirish bosqichi** – Soddalashtirilgan sxemalar, video darslar, asbob-uskunalarini amalda ko'rsatish orqali bilim beriladi. Vizual va kinestetik (ko'rish va harakat orqali) o'rganishga tayaniladi.

➤ **Amaliy bajartirish bosqichi** – Usta ko'rsatmasi asosida har bir o'quvchi kichik topshiriqlarni mustaqil yoki guruhda bajaradi (masalan, kabel ulash, detallarni yig'ish, kontakti sozlash va h.k.).

➤ **Tahlil va baholash bosqichi** – Har bir o'quvchining bajarilgan ishiga baho beriladi, xatolari muhokama qilinadi, to'g'ri ishlash usullari yana bir bor ko'rsatiladi.

Bu bosqichlarning muntazamligini ta'minlash o'quvchilarda mustahkam kasbiy ko'nikmalarni shakllantiradi.

Moslashtirilgan o'quv muhiti va texnika vositalari. Imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun o'quv ustaxonasining sharoitlari va texnik jihozlari albatta ularning ehtiyojlariga moslashtirilgan bo'lishi lozim:

✓ Ko'rishda muammosi bo'lgan o'quvchilar uchun **kattalashtirilgan belgilar, rangli indikatorlar, braille yozuvli belgilar;**

✓ Eshitishda muammosi borlar uchun **yozma ko'rsatmalar, tasviriy bannerlar, piktogrammalar;**

✓ Harakat cheklovlari bo'lganlar uchun **balandligi sozlanadigan ustaxonalar, og'ir asboblarni ko'tarishda yordamchi moslamalar;**

✓ Aqliy rivojlanishda orqada qolgan o'quvchilar uchun **ko'proq takror va oddiylashtirilgan topshiriqlar, ko'rsat va bajart metodlari.**

Date: 1st April-2025

Shuningdek, mashg'ulot davomida xavfsizlik qoidalari doimo yodga solinadi va amaliy ko'rsatmalar bilan mustahkamlanadi.

O'quvchilarni ruhiy-psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash. Amaliy mashg'ulotlar faqat texnik ko'nikmalarni emas, balki o'quvchining **o'ziga bo'lgan ishonchini shakllantirish, ijobiy fikrlash, muammoni hal etish, jamoada ishlash** kabi ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Ustoz har bir o'quvchining muvaffaqiyatini alohida ta'kidlab, rag'batlantirib borishi zarur.

Shuningdek:

- ✓ Ko'proq og'zaki emas, **harakatga asoslangan o'qitish** afzal;
- ✓ Har bir topshiriq **ma'lum bir maqsadga yo'naltirilgan** bo'lishi kerak;
- ✓ O'quvchi o'z faoliyatining foydasini sezishi va natijani ko'rishi zarur (masalan, ishga tushgan dazmol yoki yoritgich).

Guruhli va juftlikdagi ishlash samaradorligi. Ko'pchilik imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun yolg'iz ishlash murakkab kechadi. Shu sababli, amaliy mashg'ulotlar guruhli yoki juftlikda tashkil etilishi:

- ❖ Yordamga muhtoj o'quvchilarga qulaylik yaratadi;
- ❖ Muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi;
- ❖ Boshqalarning ishidan saboq olish imkonini beradi.

Monitoring va baholash tizimi. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarni baholashda an'anaviy test yoki imtihonlar samara bermasligi mumkin. Shu bois, **ko'nikma asosidagi bosqichli baholash tizimi** qo'llaniladi:

- "Bajarishga urindi" → "Yordam bilan bajardi" → "Mustaqil bajardi" → "Boshqalarga yordam bera oldi" kabi mezonlar asosida;
- Video yoki rasmiy foto hisobotlar orqali ish holatini tasvirlash;
- Baholashda usta, sinfdosh va o'quvchining o'zi (ya'ni o'z-o'zini baholash) ishtirok etishi mumkin.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarni kasbga yo'naltirish va ularni jamiyatga moslashtirish — zamonaviy inklyuziv ta'limning asosiy maqsadlaridan biridir. Ayniqsa, ixtisoslashtirilgan texnikumlar sharoitida bu o'quvchilarning ehtiyojlariga mos kasblarni tanlash, ularni mustahkam amaliy ko'nikmalar bilan qurollantirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Maishiy texnika ta'mirlash esa o'zining amaliyligi, hayot bilan bog'liqligi va foydali mahsulotga aylanishi jihatidan imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun qulay va ishtiqlik kasblardan biri hisoblanadi.

Mazkur yo'nalishda amaliy mashg'ulotlar asosiy o'quv shakli bo'lib, nafaqat bilim va ko'nikma beradi, balki o'quvchining psixologik, ijtimoiy va axloqiy jihatdan shakllanishiga ham xizmat qiladi. Har bir mashg'ulot o'quvchining o'ziga ishonchini mustahkamlab, "men ham bajara olaman" degan ijobiy fikrni uyg'otadi. Guruhli ishlash, ustoz-ustaxonaning sabrli va individual yondashuvi, moslashtirilgan asbob-uskunalar va bosqichli o'qitish orqali o'quvchilar real kasb egasi bo'lish sari qadam tashlaydi.

Shunday ekan, ishlab chiqarish ta'lim ustalari nafaqat texnik ko'nikmani, balki insoniy yondashuv, psixologik qo'llab-quvvatlash va tarbiyaviy mahoratni uyg'unlashtirib,

Date: 1st April-2025

o'quvchilarning hayotida tub burilish yasaydigan, ularni ijtimoiy va iqtisodiy mustaqillikka olib chiqadigan jarayonni boshqaruvchilardir. Ularning faoliyati imkoniyati cheklangan yoshlarning jamiyatga moslashuvi va baxtli hayot kechirishlari yo'lida muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov M. *Inklusiv ta'lim: tamoyillar va metodlar*, Ilm Ziyo, Toshkent, 2021, 180 bet.
2. To'xtayeva D. *Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash metodikasi*, Zarafshon, Samarqand, 2020, 152 bet.
3. Normurodov A. *Ishlab chiqarish ta'limi metodikasi*, O'qituvchi, Toshkent, 2019, 240 bet.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-dekabrdagi PQ-60-sonli qarori "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlarini ta'minlash va ularni qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida".
5. UNESCO. *Guidelines for Inclusive Technical and Vocational Education and Training (TVET)*, Paris, 2020.
6. Axmedov M. *Kasbga yo'naltirishda amaliy mashg'ulotlarning roli*, Pedagogik izlanishlar jurnali, 2022, №1, B. 38-42.
7. G'ulomov A. *Ishlab chiqarish o'quv mashg'ulotlarini tashkil etish asoslari*, O'quvchi, Toshkent, 2017, 198 bet.
8. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi Qonuni, yangi tahrir, 2020-yil.

